

# Hüquqşünaslıq

## HÜQUQ NƏZƏRİYYƏSİ

**Hüquq nəzəriyyəsinin anlayışı, predmeti və metodologiyası.** Hüquq nəzəriyyəsinin anlayışı və predmeti. Hüquq nəzəriyyəsinin funksiyaları. Hüquq nəzəriyyəsinin ictimai elmlər sistemində yeri. Hüquq nəzəriyyəsinin hüquq elmləri sistemində rolu. Hüquq nəzəriyyəsinin metodologiyası. Hüquq nəzəriyyəsinin metodlarının müxtəlifliyi: ümumi (fəlsəfi – metafizika, dialektika), ümumelmi (təhlil, sintez, sistemli yanaşma) və xüsusi elmi metodlar (məntiqi, müqayisəli-hüquqi, konkret-sosioloji və s.). Hüquq nəzəriyyəsinin strukturu.

**Hüququn mənşəyi.** İbtidai icma cəmiyyətdə hakimiyyət institutları və sosial normalar. Sosial normaların ümumi xarakteristikası. İlk sinifli cəmiyyətlər. Hüququn mənşəyinin əsas səbəbləri, ümumi qanunauyğunluqları və xüsusiyyətləri. Hüququn yaranmasının tarixi formaları: asiya (“asiya istehsal üsulları”) və qərb yolları. Hüququn əlamətləri. Onun ibtidai cəmiyyətin sosial normalarından fərqi. Hüququn mənşəyinə dair nəzəriyyələrin pluralizmi: təbii-hüquq, tarixi, normativist, marksist, psixoloji, sosioloji və s.). Hüququn mənşəyi haqqında müasir nəzəriyyələr. Nəzəriyyələrin üstünlüklərinin və çatışmazlıqlarının ümumi xarakteristikası

**Hüququn anlayışı, mahiyyəti və funksiyaları.** Hüququn anlayışı. Hüquq sosial və yuridik anlamda. Hüququn mahiyyəti və ona təsir edən amillər (sosial, iqtisadi, mənəvi, dini, siyasi və s.). Hüququn əlamətləri. Hüquq və qanun. Hüququn anlayışına dair konsepsiyalar. Hüquq obyektiv və subyektiv anlamda. Hüquq qayda kimi. Hüquq mənəfe kimi. Hüquq azadlıq kimi. Hüquq tələb etmə kimi. Hüququn əsas prinsipləri. Hüququn tərfi məsələsi. Hüququn sosial təyinatı. Hüquq cəmiyyətdə sosial kompromis vasitəsi kimi. Hüququn funksiyalarının anlayışı və təsnifatı.

**Hüquq sosial - normativ tənzimləmə sistemində.** Sosial - normativ tənzimləmə sistemi. Sosial və texniki normalar. Sosial normaların anlayışı. Sosial normaların təsnifatı: iqtisadi, siyasi, hüquqi, korporativ və digər normalar, ümumi və fərqli cəhətlər. Əxlaqın anlayışı. Hüquq və əxlaq. Hüquq və əxlaqın qarşılıqlı əlaqəsi. Mənəviyyat hüququn əsası kimi. Hüquq və əxlaqın ümumi və fərqli cəhətləri. Hüquq və korporativ normalar. Hüquq və adət. Adətlər, ənənələr və işgüzar vərdislər. Hüquq və dini normalar.

**Hüquq və dövlət.** Hüquq və dövlətin qarşılıqlı əlaqəsi. Cəmiyyətdə onların sosial təyinatı. Hüquqi dövlətin formalaşmasında hüququn rolu. Hüquq dövləti anlayışı. Qanunun aliliyi hüquqi dövlətin əsas prinsipi kimi. Hüquqi dövlətin konstitusiyası əsasları. Dövlət aparatının anlayışı və onun mexanizmi. Dövlət

aparatının quruluşu və prinsipləri. Dövlət orqanlarının sistemi. Hakimiyyətlər bölgüsü prinsipi. Dövlətin funksiyaları: anlayışı və təsnifatı. Dövlət funksiyalarının həyata keçirilməsinin hüquqi formaları. Dövlət formasının anlayışı (dövlət idarəçilik, dövlət quruluşu formalarının və siyasi rejim formaları). Demokratik rejim. Hüquq, dövlət və demokratiya.

**Hüquq, şəxsiyyət, vətəndaş cəmiyyəti.** İnsan, şəxsiyyət və vətəndaş anlayışı. Vətəndaş cəmiyyətinin anlayışı, səciyyəvi cəhətləri, əsas prinsipləri və strukturu. Hüquq və vətəndaş cəmiyyəti. Şəxsiyyətin hüquqi statusunun anlayışı və strukturu. Vətəndaşlığın anlayışı və hüquqi əsasları. Şəxsiyyət və dövlət. Dövlət və şəxsiyyətin qarşılıqlı məsuliyyəti. Şəxsiyyətin hüquq və azadlıqları sistemi və təminatları. Şəxsiyyətin hüquqi vəzifələri

**Hüquq və cəmiyyətin siyasi sistemi.** Cəmiyyətin siyasi sisteminin anlayışı və quruluşu. Dövlət və siyasi sistemin digər subyektləri: siyasi partiyalar, ictimai birliklər, dini təşkilatlar və s. Siyasi sistem ünsürlərinin qarşılıqlı əlaqəsi. Dövlətin cəmiyyətin siyasi sistemdə yeri və rolu. Cəmiyyətin siyasi sistemində hüququn yeri və rolu. Siyasi sistemin normativ əsasları.

**Hüququn mənbələri (formaları).** Hüquq mənbələrinin (formalarının) anlayışı. Hüququn maddi və formal mənbələri. Hüquq mənbələrinin təsnifatı. Hüquqi adət. Məhkəmə presedenti. Normativ hüquqi akt. Müqavilə. Hüquq doktrinası. Hüququn digər mənbələri. Azərbaycan hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsində hüquqi praktika və məhkəmə presedentinin rolu.

**Hüquq normaları.** Hüquq normasının anlayışı və əlamətləri. Hüquq normaları, fərdi göstərişlər, məsləhətlər və tövsiyələr. Hüquq normalarının məntiqi quruluşu: hipoteza, dispozisiya, sanksiya. Hüquq normalarının normativ aktlarda ifadə üsulları. Hüquq norması və normativ hüquqi aktın maddəsi, onların nisbəti. Hüquq normalarının təsnifatı və növləri.

**Hüquqyaratma. Normativ hüquqi aktlar.** Hüquqyaratmanın anlayışı və prinsipləri. Hüquqyaratmanın subyektlərə görə növləri. Hüquqyaratmanın formaları. Hüquqyaratma prosesinin əsas mərhələləri. Normativ hüquqi aktın anlayışı və əlamətləri. Normativ hüquqi aktların növləri: qanun və qanunqüvvəli aktlar. Qanunun anlayışı və onun əlamətləri. Qanunların növləri. Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik prosesi. Qanunqüvvəli aktların anlayışı və onların növləri. Normativ hüquqi aktların zamana, məkana və şəxslərə görə qiüvvəsi məsələləri. Normativ hüquqi aktların sistemləşdirilməsi: anlayışı, prinsipləri və növləri. İnkorporasiya və onun növləri. Konsolidasiya. Məcəllələşdirmə: anlayışı və növləri. Hüquqi texnika: anlayışı, qaydaları və üsulları.

**Hüququn sistemi və qanunvericilik sistemi.**

Hüququn sisteminin anlayışı. Sosial, iqtisadi, mədəni, dini və s. amillərin hüququn sistemə təsiri. Hüququn sistemi və hüquqi sistem. Xüsusi və ümumi hüquq. Hüququn sisteminin struktur elementləri. Hüquq sahəsi anlayışı. Sahələrin təsnifatı və ümumi xarakteristikası. Hüquq institutları və onların növləri. Hüququn sahələrə bölünməsinin meyarları. Hüquqi tənzimləmə predmeti və metodları. Hüququn sistemi və qanunvericilik sistemi: nisbəti və qarşılıqlı əlaqələri. Milli hüquq və beynəlxalq hüququn nisbəti.

**Hüquq münasibətləri.** Hüquq münasibətlərinin anlayışı. Hüquq münasibəti ictimai münasibətlərin xüsusi forması kimi və onun ictimai münasibətlərin digər formaları ilə qarşılıqlı əlaqəsi. Hüquq münasibətlərinin səciyyəvi əlamətləri. Hüquq münasibətlərinin növləri. Hüquq münasibətlərinin subyektləri. Hüquq qabiliyyəti və fəaliyyət qabiliyyəti. Hüquq münasibətlərinin məzmunu: maddi və yuridik məzmun. Subyektiv hüquq və hüquqi vəzifə hüquq münasibətlərinin yuridik məzmunu kimi. Hüquq münasibətlərinin obyektləri və onların növləri. Hüquqi faktlar və onların təsnifatı. Faktiki tərkib.

**Hüququn realizəsi.** Hüququn realizəsinin anlayışı. Hüququn realizəsinin formaları: istifadə, icra, riayət və tətbiq. Hüququn ümumi və konkret hüquq münasibətlərində realizəsi. Hüququn tətbiqi anlayışı. Hüququn tətbiqi realizənin xüsusi bir forması kimi. Hüququn tətbiqinin subyektləri. Hüququn tətbiqi prosesinin mərhələləri. Tətbiqi aktlar, onların anlayışı, növləri və normativ hüquqi aktlardan fərqi. Hüquqda boşluqlar: anlayışı və növləri. Boşluqların aradan qaldırılması üsulları. Qanunun analogiyası və hüququn analogiyasının tətbiqi. Hüquqi kolliziyalar: anlayışı, həlləmə üsulları.

**Hüququn təfsiri.** Hüquq normasının təfsiri anlayışı. Təfsirin hüququn tətbiqi və qanunvericiliyin təkmilləşdirməsi üçün əhəmiyyəti. Təfsirin subyektlərə görə növləri. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin təfsiri aktlarının xüsusiyyətləri və hüquqi qüvvəsi. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəmə Plenumları qərarlarının tövsiyə xarakteri. Təfsirin üsulları: qrammatik, məntiqi, sistematik, tarixi, funksional təfsir. Təfsirin həcminə görə növləri: hərfi (adekvat), genişləndirici və məhdudlaşdırıcı təfsir. Təfsirin qaydaları. Təfsiri aktlar və onların normativ hüquqi və tətbiqi aktlardan fərqi.

**Hüquq düşüncəsi və hüquq mədəniyyəti.** Hüquq düşüncəsinin anlayışı. Hüquq düşüncəsinin ictimai şüurun digər formaları ilə qarşılıqlı əlaqəsi. Hüquq düşüncəsinin prinsipləri. Hüquq düşüncəsinin quruluşu. Hüquqi ideologiya və hüquqi psixologiya. Hüquq düşüncəsinin növləri. Peşəkar hüquq düşüncəsi hüquq düşüncəsinin xüsusi növü kimi. Hüquq düşüncəsinin hüquqyaratmada və hüququn realizəsində rolu. Hüquq düşüncəsi və hüquq mədəniyyəti. Hüquq mədəniyyətinin anlayışı və strukturu. Hüquq düşüncəsi və hüquqi tərbiyə. Hüquqi tərbiyənin anlayışı, formaları və həyata keçirilməsi üsulları. Hüquqi nihilizm: anlayışı, mənbələri, aradan qaldırılması üsulları.

Hüquqi idealizm: anlayışı, səbəbləri.

**Hüquqi tənzimləmə mexanizmi.** Hüquqi tənzimləmə mexanizminin anlayışı və elementləri. Hüquqi tənzimləmə sosial tənzimləmənin növü kimi. Hüquqi tənzimləmə prosesinin mərhələləri. Hüquqi tənzimləmənin üsulları (səlahiyyətvermə, məcburetəmə, qadağanətmə, tövsiyəətmə, stimullaşdırma), tipləri (icazəverici, rüsxətverici), metodları (imperativ, dispozitiv). Hüquqi tənzimləmə və hüquqi təsiretmə, onların nisbəti. Stimullar və məhdudiyətlər hüquqi təsiretmənin üsulları kimi. Hüquqi tənzimləmə mexanizminin effektivliyi.

**Qanunçuluq və hüquq qaydası.** Qanunçuluğun anlayışı. Qanunçuluğun normativ əsası. Qanunçuluğun prinsipləri. Hüquq qaydasının anlayışı. Hüquq qaydası və ictimai qayda. Qanunçuluğun və hüquq qaydasının nisbəti. Qanunçuluq və intizam. Qanunçuluğun və hüquq qaydasının təminatları.

**Hüququayğun davranış, hüquq pozuntusu və hüquq məsuliyyəti.** Hüququayğun davranışın anlayışı və əsas cəhətləri. Hüququayğun davranışın tərkibi: subyekt, obyekt, obyektiv cəhət və subyektiv cəhət. Hüququayğun davranışın növləri və motivi. Hüququayğun davranışda motivin əhəmiyyəti. Hüquq pozuntusu anlayışı və onun əlamətləri. Hüquq pozuntusunun növləri. Hüquq pozuntusunun tərkibi. Tərkib elementlərinin qarşılıqlı əlaqəsi və təsiri. Hüquq məsuliyyəti sosial məsuliyyətin növü və dövlət məcburiyyəti meyarı kimi. Hüquq məsuliyyətinin anlayışı, əlamətləri, əsas prinsipləri. Hüquq məsuliyyətinin növləri. Hüquq məsuliyyətinin iki aspekti: retrospektiv və pozitiv aspektlər. Hüquq məsuliyyətinə cəlb etmə əsasları. Hüquq məsuliyyətindən azad etmə əsasları. Hüquq məsuliyyətinin məqsədləri və əsas funksiyaları və onun şəxsiyyətin hüquq və azadlıqlarının qorunmasında rolu.

**Müasir dövrün əsas hüquq ailələri (sistemləri).** Hüquq ailəsi və hüquq sistemləri: anlayışı, səciyyəvi cəhətləri, qarşılıqlı nisbəti. Roman-german (qitə hüququ) hüquq ailəsi: yaranması, xüsusiyyətləri, strukturu, mənbələri. Qanunvericilik roman-german hüququnun əsas mənbəyi kimi. Roma hüququnun resepsiyası. Anqlo-sakson hüquq ailəsi. Anqlo-sakson hüququnun (ümumi hüquq) yaranması, səciyyəvi əlamətləri, strukturu, mənbələri. Məhkəmə presedenti anqlo-sakson hüququnun mənbəyi kimi. Dini-ənənəvi hüquq sistemləri. Dini hüquq ailəsinin əlamətləri, mənbələri. Ənənəvi hüquq ailəsinə aid ölkələrin hüquq sistemlərinin səciyyəvi əlamətləri, mənbələri. Adət və ənənələr ənənəvi hüquq ailəsinin əsas mənbəyi kimi. Müasir dövrdə qloballaşma şəraitində əsas hüquq ailələrin qarşılıqlı təsiri. Təfsirin forma və növləri (unifikasiya, konvergensiya, resepsiya və s.).

## ƏDƏBİYYAT

1. Xropanyuk V.N. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi.

- Dərslük. Bakı: MVM mətbəəsi, 2013. (rus dilindən tərcümə).
2. Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi/  
V.V.Lazarevin red. ilə. Dərslük. Bakı: Qanun, 2007. (rus dilindən tərcümə).
  3. Алексеев С.С. Общая теория права. Учебник. М.: Проспект, 2011.
  4. Радько Т.Н. Теория государства и права. Учебник. М.: Проспект, 2012.
  5. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. Учебник. М.: Дело, 2009.
  6. Gözler Kemal. Hukuka giriş. Bursa. "Ekin" Basım Yayın Dağıtım, 2017.

## BEYNƏLXALQ ÜMUMİ HÜQUQ

**Beynəlxalq hüququn anlayışı və tarixi.** Beynəlxalq hüququn anlayışı. Beynəlxalq hüquq hüququn xüsusi sistemi kimi. Beynəlxalq hüquqi münasibətlər. Hüquq sahələri sistemində beynəlxalq hüququn yeri. Beynəlxalq ümumi hüquq və beynəlxalq xüsusi hüquq. Beynəlxalq hüququn tarixi inkişaf mərhələləri. Beynəlxalq hüququn inkişafı və Azərbaycan tarixi.

**Müasir beynəlxalq hüququn mahiyyəti, mənbələri, sistemi və elmi.** Müasir beynəlxalq hüququn mahiyyəti. Beynəlxalq hüququn ayrı-ayrı sahələrində ciddi dəyişikliklər. Müasir beynəlxalq hüququn obyektləri (beynəlxalq-hüquqi münasibətlər). Müasir beynəlxalq hüququn mənbələri. Beynəlxalq hüquq normalarının yaradılmasının əsas prosesləri. Beynəlxalq hüquq normalarının yaradılmasının köməkçi prosesləri. Müasir beynəlxalq hüququn xüsusiyyətləri. Müasir beynəlxalq hüquq normalarının sistemləşdirilməsi. İnkorporasiya. Müasir beynəlxalq hüquq elmi. Müasir beynəlxalq hüququn sistemi.

**Müasir beynəlxalq hüququn fəaliyyət mexanizmi.** Beynəlxalq hüququn fəaliyyət mexanizminin anlayışı və elementləri.

Beynəlxalq hüququn normaları, onların təsnifatı və qarşılıqlı münasibətlərinin prinsipləri. İmperativ (jus cogens) və dispoziitiv normalar. Universal, partikulyar, regional normalar. Norma-prinsiplər. Müqavilə və adi normalar, onların qarşılıqlı fəaliyyəti. Beynəlxalq hüquq normalarının iyerarxiyası. Beynəlxalq hüquq münasibətləri.

Beynəlxalq hüquqi tənzimləmə. Beynəlxalq hüquq normalarının təfsiri.

**Beynəlxalq hüquq və dövlətdaxili hüququn qarşılıqlı əlaqəsi.** Monizm və dualizm nəzəriyyəsi. Transformasiya və implementasiya nəzəriyyələri. Dövlətdaxili hüquq normalarının beynəlxalq hüquq normaları ilə qarşılıqlı münasibətləri. Hüququn iki sisteminin qarşılıqlı münasibətləri haqqında məsələnin həllinin konstitusion – hüquqi növləri, metodları. Özüicra olunan və özüicra olunmayan beynəlxalq normalar. Beynəlxalq hüququn milli məhkəmələr

tərəfindən tətbiq olunması problemi. Beynəlxalq hüquq və dövlətdaxili hüququn qarşılıqlı fəaliyyətinin üsulları. İnkorporasiya, transformasiya və s.

**Müasir beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri.** Beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri anlayışı, əsas prinsiplər sistemi. Beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri. Güc tətbiq etməmək və güclə hədələməmək prinsipi. Beynəlxalq mübahisələrin dinc yolla həll edilməsi prinsipi. Dövlətlərin suveren bərabərliyi prinsipi. Dövlətlərin ərazi bütövlüyü və dövlət sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsipi. Daxili işlərə qarışmamaq prinsipi. Dövlətlərin əməkdaşlığı prinsipi. Öhdəliklərin vicdanla yerinə yetirilməsi prinsipi (pacta sunt servanda). Millətlərin və xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi prinsipi. İnsan hüquqlarına və əsas azadlıqlarına hörmət etmə prinsipi. Beynəlxalq hüququn yeni əsas prinsiplərinin yaranması.

**Müasir beynəlxalq hüququn subyektləri.** Beynəlxalq hüququn subyektləri anlayışı. Beynəlxalq hüquq qabiliyyəti və fəaliyyət qabiliyyətinin xüsusiyyətləri. Beynəlxalq hüquq subyektlərinin növləri. Dövlət. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq-hüquq subyektliliyi. Dövlətəbənzər qurumların beynəlxalq-hüquq subyektliliyi. Beynəlxalq hüquqda dövlətlərin tanınması. Tanınmanın üsulları. Öz müstəqillikləri uğrunda mübarizə aparan millət və xalqların beynəlxalq hüquq subyektliliyi. Beynəlxalq təşkilatların hüquq subyektliliyi.

**İnsan hüquqlarının beynəlxalq müdafiəsi və əhali problemləri.** İnsan hüquqlarının beynəlxalq-hüquqi müdafiəsinin anlayışı, mənbələri və prinsipləri. İnsan hüquqları sahəsində müqavilələr. Ayrı-ayrı insan hüquqlarının və ayrı-ayrı sahələrdə insan hüquqlarının müdafiəsinin xüsusiyyətləri. Ayrı-ayrı qrupların hüquqlarının müdafiəsi. İnsan hüquqlarının müdafiəsinin universal sistemi. İnsan hüquqlarının müdafiəsinin regional sistemi. BMT və regional beynəlxalq təşkilatların (Avropa Şurası, ATƏT, MDB və s.) fəaliyyətində insan hüquqlarının müdafiəsi. İnsan hüquqlarının müdafiəsinin milli sistemi.

Əhalinin tərkibi. Vətəndaşlar. Bipatridlər. Apatridlər. Əcnəbilər. Vətəndaşlıq. Vətəndaşlığın əldə olunması. Əcnəbilərin hüquqi vəziyyəti. Sığınacaq hüququ. Qaçqınların və köçkün şəxslərin hüquqi vəziyyəti haqqında məsələ. Azərbaycan Respublikasında qaçqınların və köçkün şəxslərin hüquqi vəziyyəti. Xarici silahlı qüvvələrin hüquqi statusu.

**Beynəlxalq cinayət hüququ.** Beynəlxalq cinayət hüququnun anlayışı. Milli cinayət-hüquq sistemlərinin beynəlxalq cinayətlərlə mübarizəsini nəzərdə tutan beynəlxalq hüquq normalarının inkişafında rolu məsələsi. Beynəlxalq cinayətlərin beynəlxalq-hüquqi müəyyənliyi. Beynəlxalq cinayətlərin növləri. Çoxtərəfli əməkdaşlığın əsas istiqamətləri. Beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində cinayətkarlıqla mübarizə. Beynəlxalq cinayət polis təşkilatı (İNTERPOL). Cinayətkarlıqla mübarizə üzrə dövlətlərin ikitərəfli əməkdaşlığı. Beynəlxalq hüquqda cinayətkarların

verilməsi. Beynəlxalq cinayət məhkəmələri və tribunalları çərçivəsində beynəlxalq cinayət prosesi haqqında məsələ.

**Beynəlxalq iqtisadi hüquq.** Beynəlxalq iqtisadi hüququn anlayışı və meydana gəlməsi. Beynəlxalq iqtisadi hüququn mənbələri. Beynəlxalq iqtisadi hüququn məqsədləri. Beynəlxalq iqtisadi hüququn əsas prinsipləri. Beynəlxalq iqtisadi müqavilələrin anlayışı, növləri və sistemi. Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar və onların fəaliyyətlərinin xarakteri. Azərbaycan Respublikası və Avropa Birliyi, Azərbaycan Respublikası və Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı.

**Beynəlxalq ekologiya hüququ.** Biosfer anlayışı. Ətraf təbii mühitin beynəlxalq-hüquqi mühafizəsinin anlayışı, mənbələri və prinsipləri. Ətraf təbii mühitin beynəlxalq-hüquqi mühafizəsinin obyektləri. Təsnifatı. Təbii mühitin mühafizəsi məsələləri üzrə əsas beynəlxalq sazişlər. Ətraf mühitin mühafizəsi üzrə BMT proqramı (YUNEP). Azərbaycan Respublikası və ekologiya.

**Beynəlxalq müqavilələr hüququ.** Beynəlxalq müqavilələr hüququnun anlayışı. Müqavilələr hüququnun məəllələşdirilməsi. Beynəlxalq müqavilə anlayışı və onun hüquqi təbiəti. Beynəlxalq müqavilələrin obyektləri və subyektləri. Beynəlxalq müqavilələrin (ikiterəfli və çoxtərəfli) bağlanılma qaydası və mərhələləri. Forma və strukturu. Beynəlxalq müqavilələrin həqiqiliyi. Qeyri-həqiqiliyin əsasları. Müqavilələrin fəaliyyəti. Pacta sunt Servanda. Müqavilələrin təfsiri və onun növləri. Beynəlxalq müqavilənin fəaliyyətinin kəsilməsi. Azərbaycan Respublikasında beynəlxalq müqavilələrin bağlanılma praktikasını.

**Beynəlxalq hüquqda ərazi məsələsi.** Ərazi məkanlarının hüquqi rejiminin əsas növləri. Dövlət ərazilərinin anlayışı və onun tərkib hissələri. Dövlətin ərazi hökmranlığı. Dövlət sərhədləri və onların hüquqi rejimi. Azərbaycan Respublikası sərhədlərində sərhəd rejimi. Ərazi mübahisələri və sərhədlər haqqında məsələlərin dinc yolla nizama salınması. "Mübahisəli" ərazilər. Müstəmləkə əraziləri. Xüsusi rejimli ərazilər. Dövlət ərazilərinin təşkil edilməsi və dəyişilməsi üsulları və hüquqi əsasları. Müstəmləkə millətlərinin öz müqəddəratını təyinetməsi hüququ ərazi hədləri üçün hüquqi əsas kimi. Ərazilərin zorla alınması. Ərazi dəyişikliklərinin digər hüququyğun üsulları.

**Beynəlxalq dəniz hüququ.** Beynəlxalq dəniz hüququnun anlayışı və xüsusiyyətləri. Beynəlxalq dəniz hüququnun yaranması və inkişafı. Məəllələşdirilməsi. Beynəlxalq hüquqda dəniz məkanlarının hüquqi təsnifatı. Daxili dəniz suları. Anlayışı və təsnifatı. Dövlət dəniz gəmilərinin immuniteti. Məhəlli (ərazi) dəniz sularının anlayışı. Məhəlli dəniz sularının hüquqi rejimi. Bitişik zonalar. Açıq dənizlər. Gəminin bayraq dövlətinin müstəsna yurisdiksiyası prinsipi. İqtisadi zona. Kontinental şelf. Milli yurisdiksiyanın fəaliyyət həddindən kənarında yerləşən dəniz dibi rayonu.

Beynəlxalq dəniz təşkilatları. İMO – beynəlxalq dəniz təşkilatı.

**Beynəlxalq hava hüququ.** Beynəlxalq hava hüququnun anlayışı, onun yaranma və inkişaf tarixi. Beynəlxalq mülki aviasiya təşkilatlarının – İKAO yaradılması (1944). Hava məkanlarının anlayışı və növləri. Hava məkanlarının anlayışı və rejimi. Beynəlxalq uçuşlar və hava məkanlarının rejimi. Müntəzəm və qeyri-müntəzəm hava əlaqələri. Müntəzəm və qeyri-müntəzəm hava uçuşları. Xarici aviashirkətlərin kommersiya fəaliyyətinin tənzim edilməsi.

**Beynəlxalq kosmos hüququ.** Beynəlxalq kosmos hüququnun müəyyən olunması. Beynəlxalq kosmos hüququ beynəlxalq hüququn sahəsi kimi. Kosmik məkan, kosmik fəaliyyət, kosmik obyektlər, səma cisimləri. Beynəlxalq kosmos hüququnun məəllələşdirilməsi. Kosmik məkanın beynəlxalq-hüquqi rejimi. Kosmik məkanın və səma cisimlərinin milli mənimsənilməsinin qadağan olunması. Kosmik məkana buraxılmış obyektlərə münasibətdə dövlətlərin suveren hüquqlarının qorunub saxlanılması. Kosmosda milli fəaliyyətə görə, o cümlədən kosmik obyektlərə vurulmuş zərərə görə dövlətlərin beynəlxalq məsuliyyəti. Kosmonavtların və kosmik obyektlərin beynəlxalq-hüquqi rejimi. Kosmik rabitə. Kosmik meteorologiya. Kosmosda ölkələrin əməkdaşlığı proqramı. "İnterkosmos". Beynəlxalq kosmos təşkilatları.

**Xarici əlaqələr hüququ.** Dövlətlərin xarici əlaqə orqanları. Dövlətlərin dövlətdaxili xarici əlaqə orqanları. Dövlətlərin xaricdə fəaliyyətinin əlaqə orqanları. Dövlətlərin beynəlxalq əlaqələrinin beynəlxalq hüquqi əsasları. Dövlətlərin xarici əlaqə orqanlarının hüquqi vəziyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının bağladığı sazişlər. Diplomatik nümayəndəliklər. Konsul nümayəndəlikləri. Diplomatik və konsul hüququnda persona non grata. Ticarət nümayəndəlikləri. Xüsusi missiyalar. BMT və digər təşkilatlar yanında dövlətlərin daimi nümayəndəlikləri.

**Beynəlxalq təşkilatlar hüququ.** Beynəlxalq təşkilatlar hüququnun anlayışı. Subyekt və obyekt. Beynəlxalq hökumətlərərası təşkilatlar (bundan sonra - beynəlxalq təşkilatlar) anlayışı. Beynəlxalq təşkilatların əsas prinsipləri. Təşkilatların səlahiyyəti və onların funksiyaları. Beynəlxalq hüquq subyektivliyi. Müqavilə hüquq subyektivliyi. Təşkilatların daxili hüququ. Beynəlxalq təşkilatların müasir sistemi, onların tipləri və növləri. Beynəlxalq təşkilatların təsnifatı. Beynəlxalq təşkilatların yaranma tarixi. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı. Regional təşkilatlar. Beynəlxalq qeyri-hökumətlərərası təşkilatlar. Beynəlxalq konfranslar.

**Beynəlxalq təhlükəsizlik hüququ.** Təcavüzün beynəlxalq-hüquqi anlayışı və təcavüzkar müharibənin qadağan olunması. Güc tətbiq etməmək və güc tətbiq etməklə hədələməmək prinsipinin həyata keçirmə vəzifəsi. BMT çərçivəsində kollektiv təhlükəsizlik sistemi. Kollektiv təhlükəsizlik. Qoşulmamaq hərəkəti.

Tərksilah. Dövlətlərin qızgın silahlanmasının qarşısının alınması üzrə tədbirlər. Çoxtərəfli beynəlxalq-hüquqi aktlar. İkitərəfli müqavilələr. Tərksilahın iqtisadi, siyasi və sosial nəticələri.

**Beynəlxalq mübahisələrin dinc yolla həllinin beynəlxalq hüquqi üsulları.** Beynəlxalq mübahisələrin dinc yolla həll edilməsi prinsipinin anlayışı və hüquqi təbiəti. Mübahisələrin dinc həllinin beynəlxalq hüquqi vasitələrinin sistemi. Mübahisələrin dinc həllinin beynəlxalq-hüquqi vasitələrinin anlayışı və inkişafı. Beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində danışıqlar (BMT və regional təşkilatlar). Beynəlxalq barışdırıcı prosedurası. Xeyirxahlıq və vasitəçilik. İstintaq və razılaşdırma komissiyaları, onların təşkil edilməsi. Beynəlxalq üçlər məhkəməsi (arbitraj). Beynəlxalq məhkəmə prosedurası. Sərhəd komissarları institutu. Beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində beynəlxalq münafişələrin dinc üsullarla həll edilməsi.

**Beynəlxalq humanitar hüquq.** Müharibələr və silahlı münafişələr. Silahlı münafişələr. Beynəlxalq xarakteri malik olmayan silahlı münafişələr. Beynəlxalq silahlı münafişə və milli azadlıq müharibələri. Müasir beynəlxalq hüquqla təcavüzkarlıq müharibələrinin qadağan edilməsi. Təcavüz. Silahlı münafişələri tənzim edən beynəlxalq sazişlər. Müharibələrin aparılmasının beynəlxalq hüquqi tənzimi. Silahlı qüvvələrin tərkibi. Müharibənin aparılma vasitələri. Hərbi əməliyyatların aparılma qaydalarının xüsusiyyətləri. Müharibələri tənzim edən qanunlar və adətlər. Müharibə qurbanlarının beynəlxalq hüquqi müdafiəsi. Silahlı münafişələr şəraitində mülki dinc əhalinin və mülki obyektlərin müdafiəsi. Hərbi işğalın rejimi. Qaçqınların və məcburi köçkünlərin beynəlxalq-hüquqi rejimi. Müharibədə bitərəflik və onun növləri. Döyüşməyən dövlətin anlayışı. Müharibənin qurtarması nə onun beynəlxalq hüquqi nəticələri. Sülhə və bəşəriyyətə qarşı hərbi cinayətlərə görə beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət.

**Beynəlxalq hüquqda məsuliyyət.** Beynəlxalq-hüquqi məsuliyyətinin anlayışı və hüquqi təbiəti. Beynəlxalq hüquqi məsuliyyətin tipləri. Dövlət – beynəlxalq-hüquqi məsuliyyətin əsas subyekti kimi. Dövlətlərin məsuliyyətlərinin əsasları. Dövlətlərin məsuliyyətlərinin hüquqi əsaslarının anlayışı və növləri. Beynəlxalq hüquq pozuntularının anlayışı və təsnifatı. Beynəlxalq deliktlər və beynəlxalq cinayətlər. Dövlətlərin hüquqazidd davranışları. Beynəlxalq hüquq məsuliyyətinin növləri və həcmi. Beynəlxalq hüquqi məsuliyyətin formaları. Beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların beynəlxalq-hüquqi məsuliyyəti. Dövlətlərin beynəlxalq təşkilatların köməyi ilə həyata keçirdiyi sanksiyalar. Fiziki şəxslərin beynəlxalq Cinayət məsuliyyəti. Hüquqi şəxslərin beynəlxalq Hüquq məsuliyyəti haqqında məsələ.

## ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev Ə.İ. İnsan hüquqları. Bakı, 2014.
2. Hüseynov L.H. Beynəlxalq hüquq. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2008.

3. Международное право. Учебник. Под общ. ред. А.И.Микульшина. М.: Междунар. отн-я, 2005.
4. Международное право. Вольфганг Граф Витцтум и др. Пер. с нем. М.: Инфотропик Медиа, 2011.
5. Международное публичное право. Сборник документов. В 2 ч. Ч. I. Сост. К.А.Бекашева, Д.К.Бекашев. 6. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006.; Ч. II. М., ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006.
7. Лукашук И.И. Международное публичное право. В 2-х томах. Москва, 2005-2006.
8. Шумилов В.М. Международное право. 2-е изд., перераб. М., Междунар. отношения, 2012.
9. Murphy, Sean D. International Law. Thomson/West, 2006.
10. Shaw, Malcolm N. . International Law. Fifth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
11. Starke, I.G. An Introduction to International Law. Seventh Edition. London: Butterworths, 1972.
12. Wallace, Rebecca M.M.. International Law. Published by Sweet & Maxwell, 2005.